

**Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko
Vytauto Landsbergio kalba, pasakyta
Teisės akademijoje mokslinėje konferencijoje
"Nusikaltimų aukų padėties Lietuvoje problemos"
2000 m. vasario 25 d.**

Gerbiamas Rektoriau, gerbiami konferencijos dalyviai,

Tai, kas vyksta šiandien, yra labai svarbu. Svarbu mūsų valstybei, mūsų visuomenei, ir labai daugeliui konkrečių žmonių Lietuvoje.

Konferencija surengta, matyt, beveik derinant su dešimtmečiu, kai Europoje minima nusikaltimų aukų rėmimo diena. Galima būtų net nusistebėti, kodėl taip lėtai subrendo tokia samprata ir taip vėlai netgi demokratinėje Europoje išryškinta ši mintis apie nusikaltimų aukas. Jau žymiai anksčiau buvo akcentuojama didžiojo nusikaltimo žmonių aukos, kaip ir savaime suprantamas dalykas. Bet aukos tų nusikaltimų, kurie vyksta kiekvieną dieną, ir kaip tuomet yra traktuojama aukos problema, - tikrai labai pavėlavęs dalykas. Vis dėlto, minint Lietuvoje šios tarptautinės dienos dešimtąsias metines irgi yra tam tikrų poslinkių. Ėia gerbiamas Rektorius jau priminė kai kuriuos įvykius, pasikeitimus nuomonėmis, problemų ryškinimus. Aš labai dėju ir sveikinu, kad Akademijoje esančių, ėia dirbančių žmonių iniciatyva yra ėkurta ne vien Akademijos, bet Lietuvos organizacija - Nusikaltimų aukų rėmimo asociacija. Mes turim padaryti tam tikrą ėvietėjišką informaciną darbą, galbūt ėiek tiek specifiniu būdu, kad apie šią asociaciją būtų žinoma, ir kai žmonės susidomės - pirmiausia nukentėję, tai pirmiausia pačios nusikaltimų aukos pradės ieškoti atamos, moralinės ir galbūt materialinės paramos. Tada ir problema darysis aiškėsnė visuomenėje - kad yra tokia problema! Dabar, deėa, ji gana daėnai reiėkiasi net visai iėkreiptais būdais, kaip ėtai Rektorius ir pasakojo, jog auka netrukus pavirsta kaėkoku "kaltininku": kodėl taip persekiojamas nusikaltėis ir nusipengėis žmogus ir panašiai.

Aš norėėiau pasirinkti pora atamos taėkų savo pastaboms. Viena jė ir būtų tai, kė pasakė Rektorius. Bet aš noriu jė iėplėsti. Tai buvo palinkėjimas, pirmiausia, netapti auka, niekam netapti auka. Bet visada taip gali atsitikti, ir niekas iė mūsų neėino, kada tai gali kam atsitikti. Ko tikrai reiktė linkėti - tai netapti **dviguba auka**. Mat tam, kuris tampa smurtinio ar kitokio sunkaus nusikaltimo auka, dar gresia ir galimybė tapti institucijė bei visuomenės **abejingumo auka**. Tada tė fizinė, materialinė ir kartu dvasinė nuostolė, kurė padarė nusikaltimas, papildo dar viena skriauda žmogui. Mat žmogus, patyrėis skriaudė, ne vien litus skaiėiuoja ar nedarbo dienas. Jis nori pamatyti kokė nors teisingumė tuo konkreėiu atveju, kuris jam labai gerai žinomas, kuris gal persmelkia visė jo esybė. Ir jeigu nėra teisingumo, tai lieka dar viena ėaizda.

Vakar ėiauliuose aš turėėjau labai man patikusė susitikimė ėiaulio policijos komisariate. Aš manau, ten ir jėisė absolytė nemėpai. Maėiau jaunos, supratingus veidus ir taip pat kalbėėjau apie ėė reikalė, kadangi priedė porė dienė kalbėėjau ir televizijoje bėtent vasario 22 dienė, kad Lietuvoje būtų signalizuota ir nusikaltimų aukų rėmimo dienos dešimtmetis, ir tuo paėiu problema. Tam tikrė propagandė reikia daryti. Taigi aš tė temė palieėiau susitikime su policijos pareigėnais. Kalbėėjau jiems kaip tiems, kurie daėniausiai pirmieji atsiranda ten, kur ėvyko nusikaltimas, kur galbūt yra nusikaltėlis, jeigu jis nepabėgo, ir kur tikrai yra auka. Nes ji nepabėga - beveik visada. Ir ėtai tė pirmėjė žmonių santykis su

auka yra nepaprastai svarbus. Norisi visada apie tai kalbėti, ir Rektoriųs èia taip pat paminëjo apie to pirmojo þmogaus, kuris yra pareigûnas, pareiða. Jo pirmoji pareiða galbût gaudyti nusikaltëlâ arba sutramdyti nusikaltëlâ, bet turëtø bûti ir savai me kylanti áskiepyta pareiða parodyti rûpe stingumâ aukai. Pirmoji pagalba - ne tik apriðti þaizdas. Uþuojauta - tokia yra ið karto teikiama pirmoji moralinë pagalba.

Gydytojai, þinoma, yra taip mokomi, auklëjami. Jie þino, kad gydo ne tik tai vaistai, ne tik tai sutvarstymas, bet gydo ir poþiûris, atjautimas. Norisi, kad ðia prasme ir policijos pareigûnai bûtø pirmieji greitosios moralinës pagalbos þmonës. Nors jie gali turëti labai maþai laiko. Jie turi bëgti ir gaudyti nusikaltëlâ, bet ir ta syk reiktø suspëti atsipraðyti nukentëjusio, kad tu negali likti su juo ir jam padëti, todël kad reikia veikti kitur. Mûsø gyvenime visur, de ja, ir tokiose jautriose vietose visada yra formalizmo pavojus. Tai pavojus formalizuotø veiksmø: kâ tu turi atlikti ir atlikti **tiktai tà**, kas nurodyta statutiðkai, o daryti kâ nors kita tau lyg "nepriklauso", taip sakoma, jeigu neparadÿta popieriuje. Ið èia ir yra tokie atvejai, kad ðtai vieni uþsiima lavonu, kurâ reikia nuveþti á morgâ, bet jeigu nëra maðinos, tai jis gali gulëti keletâ valandø net savo artimøjø namuose ir panaðiai. Dar bûna neaiðku: ar jis dar gyvas, ar negyvas. Atvâþuojâ greitoji pagalba, nustato, kad negyvas, ir palieka gulëti: èia ne mûsø reikalas. O kaip jauëiasi artimieji iki kol bus paimtas?

Èia að tik truputâ palieèiu tai, su kuo, þinoma, tenka susidurti, kiekvienam tenka susidurti gyvenime. Kas kuo rûpinasi, kas rûpinasi suþeistuoju, kas rûpinasi gaudyti nusikaltëlâ, o kas rûpinasi tø gyvøjø, èia pat buvusiøjø, vienaip ar kitaip nukentëjusio þmoniø bûsena - pasakyèiau ðiek tiek retoriðkai: kas rûpinasi jø suþeista siela? Að manau, visi supranta kad tuo rûpintis reikia, ir tai yra taip pat pirmoji pagalba.

Dar vienas momentas. Yra þinomas konstitucinis ir teisës pagrindas, kai pasakyta paprastai ir aiðkiai, kad teisingumâ vykdo tik teismas. Ten, aiðku, negali bûti jokio linëø ar kokio nors abejotino "teisingumø", nors kartais ir tai gyvenime pasireiðkia. Bet panašus principas nejudinamas. O vis dëlto: **kas yra teisingumas?** Man yra tekæ kalbëti apie tai anksëiau ávairiom progom, paliesdavau tà klausimâ. Ar teisingumas visada yra vien tai, kas galima suvokti formalizuotai, kaip tam tikrø procedûrø rezultatas, þinoma, jeigu procedûrinës taisyklës duoda tà rezultatâ, jø grieþtai laikantis. O ðtai þmonës, kurie buvo netoliese, ar tie, kurie dalyvavo, kurie nukentëjo, kurie stebëjo ir turi savo poþiûrâ, jie mato, kad teismas teisingumo nepasiekë, teismo veiklos rezultatas nëra teisingumas, kuris turi viskâ akceptuoti. Reiðkia, mes turim kaþkâ tobulinti. Nes èia yra ir moralinë pusë, ne tik formali. Jeigu mes suprantame formulæ "teisingumâ vykdo tik teismas" truputâ konkreèiau, taip sakant: "bausmes skiria tik teismas", tada viskas aiðku: skiria bausmes. Bet bausmës paskyrimas arba nepaskyrimas ir teisingumo pojûtis, tai yra dalykai, kurie ne visada sutampa. Todël nors ástatymas yra uþ teisingumâ, nors ástatymas teisingumo pusëje, bet ðtai bausmë gali bûti tik pusë teisingumo, o net galø gale nusikaltëlio atþvilgiu yra suprantama taip: ar rasta tiesa, ar jis nubaustas. Tad jeigu tik tai tiek, o auka lieka tokioje bûklëje, apie kuriâ mes èia ðiandien kalbame, ne jau tai yra **visas teisingumas?** Yra nelyginant pusë teisingumo, kuri gali perkrypti net visai kitaip. Ðtai tam tikras suabstraktintas ar dalinis teisingumas, uþ kurį stovi ístatymas. Bet tai nëra visas teisingumas. Daug pilnesnio teisingumo galima pasiekti ir tobulinant ístatymus, ir ypaç, jeigu visuomenëje išugdoma supratimas, kad tai, kâ gali padaryti teismas, yra dar ne viskas. Kaip mums

pasiekti, pirmiausia, kad įstatymas būtų ne vien šiek tiek abstraktaus teisingumo, tikrai baudžiamojo teisingumo pusėje, bet kad jis būtų ir aukos pusėje? Įstatymas turi būti ir **kompensacinėje** teisingumo pusėje. Tai ta dalyko sritis, kurią galima tvarkyti, ir aš manau, kad Seimas pavasarį papildys kai kuriuos Baudžiamojo proceso kodekso straipsnius. Jie dabar jau rengiami įregistravimui. Ši tą galima padaryti, kad teisingumas būtų ir tas formalusis įstatyminis paragrafų, straipsnių teisingumas įtakojantis teismų sprendimus, ir kad jis būtų taip pat aukos pusėje ne vien baudsmės požiūriu.

Labai svarbu pasiekti ir visuomenės viešosios nuomonės persilaužimo. O čia dalykų yra labai daug ir labai sudėtingų, siekiančių toli į kažkokią anksčiau apleistas sritis, paliečiančių patį žmonių auklėjimą nuo mažumės. Į jį įeina tokios kategorijos kaip atjautimas, užuojauta, dėmesys - apskritai kitam žmogui bet kada. Suprantama, ypač aukai - nekaltai nukentėjusiam žmogui, nuskriaustam. Aš nežinau, kaip teismai žiūri. Vieną kartą esu juristams citavęs tokį seną posakį iš anykštiečių XIX amžiaus folkloro šaltinių. Man įstrigo vienas posakis: "Kas rauda, to ir prauda." Atseit, jeigu kam nors neaišku. Būtų gerai, jei ta nuostata būtų dažniau jaučiama, kaip argumentas. Kalbant jau ne apie teismus, o apie visuomenę, čia yra labai toli siekiantys dalykai. Nes jeigu visuomenė yra jautri aukos problemai, aukos situacijai, atjaučianti nuskriaustą, tai ji tikrai nebus abejinga pačiam nusikaltimui ir nusikaltėliui. Nusikaltėlis visada jaus moralinį pasmerkimą. Ir tai gali būti ne mažesnis veiksnys, negu vien baimė, kad tave teismas nubaus.

Tikriausiai būna, kad teismas išteisino, o aplinkoje tas nusikaltęs žmogus vis tiek jaučia smerkimą. Todėl, kad tai yra teisinga. Čia irgi yra teisingumas. Formaliai gal pritrūko kokių nors įrodymų, tačiau žmonės žino, žmonės neabejoja, žmonės girdėjo galbūt jį patį kalbant privačiai, kad jis tą nusikaltimą padarė. O štai viešai jis neigia. Tada yra toks nusikaltimo ir nusikaltėlio smerkimas, kuris gali būti labai veiksmingas. Senovėje, kokiais senais patriarchalinės kultūros, paprotinės teisės laikais jis buvo veiksmingesnis negu dabar. Jeigu kaimas išvydavo paniekintą, išvoliotą smaloje arkliavagį iš savo tarpo, tai jau tas žmogus turbūt negalėdavo grįžti į bendruomenę, kuri aiškiai žino, nors nebūtinai užmuš jį pagaliais ar akmenimis. Visuomenė jį išmeta iš savęs, ir galbūt tai yra veiksmingiau negu koks nors teismas, kuris laikinai pasodintų į kalėjimą.

Žinoma, laikai yra pasikeitę. Mes visi labai gerbiame įstatymo valdžią ir viską vertinam per įstatymą, bet nepamirškime, kad yra ir kiti įstatymai, būtent moraliniai įstatymai, kurių nereikia ignoruoti, o net priešingai, jų veiksmingumas gali būti labiau panaudotas. Čia pagrindas yra gilesnis, tai kito žmogaus atjautimas, to, kuris buvo nuskriaustas, kuris tapo auka. Nes jeigu to trūksta, jeigu nėra užuojautos nuskriaustajam, tai nėra ko smerkti ir to, kuris jį nuskriaudė.

Susikaupia visokių pamąstymų per eilę metų, ir čia dar gali būti įvairių dalykų. Kadais mačiau tarptautinėje spaudoje tam tikras galias problemas, kurias iškėlė Jungtinių Valstijų teisminė praktika, galbūt ir mada ar polinkis ieškoti nusikaltėlių pateisinimo bei išteisinimo kokiais nors senais jų biografijos pagrindais. Sakysim, sunki vaikystė, patirtos tuomet skriaudos ir panašiai, kurios suformuoja tam tikrą charakterį, polinkius, kokį nors instinktyvų kerštingumą arba žiaurumą, kompensavimąsi už savo skriaudas praecityje, dabar skriaudžiant kitus žmones. Kurį laiką tai atrodė labai humaniška, rodomas itin didelis atidumas nusikaltėliui. Bet paskui tai pradėjo virsti kriterijų praradimu: juk žmogus vis tiek atsakingas už savo veiksmus! Jį iš dalies galima pateisinti, bet sąmoningai buvo

žiaurus, sąmoningai padarė baisų nusikaltimą. Taigi individuali atsakomybė vis tiek yra. Nors pats nusikaltėlis gali būti tam tikra auka, bet jis negali iškilti kaip svarbesnė auka už tą, kurą nusikaltėlis nuskriaudė.

O svarbiausi momentai, kuriuos paminėjau, tai nukentėjusių teisės, aukų teisės, kurios turės būti įrašytos į Baudžiamąjį kodeksą.